

Проект Європейського Союзу
Підтримка політики регіонального розвитку України

Особливості підготовки соціально-економічного аналізу для розробки стратегії розвитку регіону

Аналітична записка

За фінансової підтримки
Європейського Союзу

Проект виконується
GIZ International Services

giz International Services

у партнерстві з

GFA
Consulting Group

Видання цієї публікації стало можливим завдяки підтримці Європейського Союзу. Зміст публікації є виключно відповідальністю Консорціуму на чолі з GIZ International Services, і жодним чином не може вважатися таким, що відображає погляди Європейського Союзу.

Зміст

ВСТУП	4
Загальні застереження	4
Вимоги до глибини дослідження	5
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СКЛАДОВИХ У СЕА.....	7
Розміщення та типологія.....	7
Природні ресурси	9
Демографія та адміністративно-територіальний устрій	10
Регіональна економіка	12
Сільське господарство та сільські території	13
Бюджет та його наповнення	17
ДОДАТОК	18

Перелік скорочень

АРР – агенція регіонального розвитку
АТО – адміністративно-територіальна одиниця
АТУ – адміністративно-територіальний устрій
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВРП – валовий регіональний продукт
ДБУ – Державний бюджет України
ДСРР – Державна стратегія регіонального розвитку
ЄС – Європейський Союз
НБУ – Національний банк України
НДР – науково-дослідна розробка
ОДА – обласна державна адміністрація
ОМС – орган місцевого самоврядування
ООН – Організація об'єднаних націй
ОСГ – особисте селянське господарство
ПДФО – податок на доходи фізичних осіб
ПІІ – прямі іноземні інвестиції
СЕА – соціально-економічний аналіз
СП – спільне підприємство
СРР – стратегія розвитку регіону
ЦНТЕІ - Центр науково-технічної та економічної інформації

ВСТУП

Ця записка підготовлена на основі європейського та українського практичного досвіду з вивчення стану соціально-економічного розвитку регіону для розробки стратегічних планувальних документів, зокрема стратегії розвитку регіону (СРР).

Соціально-економічний аналіз (СЕА) є важливою, але не єдиною складовою процесу розробки СРР, тому не може розглядатись окремо від інших етапів роботи. Проте саме СЕА лягає в основу розробки можливих сценаріїв розвитку, визначення сильних та слабких сторін регіону.

В Україні та й в ЄС не існує надто формалізованих підходів до підготовки СЕА, але уже сформовані загальні традиції щодо структури такого документу, його глибини та візуалізації.

Як правило, готує СЕА невелика група експертів, які розуміють логіку такої роботи, її важливість та сповідують певну спільну ідеологію, щодо методики роботи над стратегічними документами. До цієї роботи залучаються по мірі необхідності працівники органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, служб статистики.

Ця записка не є догмою і тим більше нормативним актом, який підлягає безумовному його дотриманню. Проте тут сформульовано найбільш важливі підходи до СЕА, наведено приклади із реально виконаних робіт з підготовки СЕА в окремих українських регіонах, а також звернуто увагу на можливі помилки чи хибні припущення, вірогідність яких при роботі над СЕА є досить великими.

В процесі роботи над СЕА можуть виникнути потреби суттєво розширити чи навпаки звужити окремі елементи дослідження, проте цей мінімальний набір, який пропонується у цій записці, варто виконати.

Загальні застереження

1. Питання підготовки СРР регулюється Постановою від 16 листопада 2011 р. N 1186 (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1186-2011-%D0%BF>) «Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку»

У Постанові №1186 частково визначено загальний зміст аналітичної частини СРР – яка є власне СЕА області:

«7. Аналітична частина регіональної стратегії повинна містити дані про:

- географічне розташування;
- ландшафтні особливості рельєфу, характеристику ґрунтів та гідрологію;
- природно-ресурсний потенціал;
- кліматичні умови (температурний режим, опади, вологість повітря, вітри тощо);
- адміністративний поділ, місце в загальнодержавному розподілі праці;
- особливості соціально-економічного розвитку в динаміці за останні п'ять років;
- екологічну ситуацію на території регіону;
- політичну ситуацію;
- фінансово-бюджетну ситуацію;
- рівень життя населення та його ділову активність.

Основою для розроблення аналітичної частини є офіційні дані Держстату, його територіальних органів, інформаційні матеріали соціологічних опитувань тощо. Система показників, необхідних для проведення аналізу стану розвитку регіону, визначається розробником регіональної стратегії.

У процесі підготовки аналітичних матеріалів регіональної стратегії можуть використовуватися картографічні, ілюстраційні та інші матеріали, зокрема, економіко-географічні карти та схеми, кадастрові карти, схеми та креслення, фотоматеріали території тощо.

Аналітичні матеріали регіональної стратегії готуються як щодо регіону, так і щодо його окремих частин, що відрізняються специфікою проблем соціально-економічного розвитку. На підставі таких матеріалів визначаються основні проблеми розвитку економіки регіону та соціальної сфери.»

2. Підготовка якісного СЕА є дуже важливим елементом для всієї роботи над СРР, адже саме СЕА дає змогу визначити сильні та слабкі сторони регіону, оцінити можливі сценарії розвитку та визначити внутрішні ресурси і конкурентні переваги регіону перед іншими.
3. СЕА готується на основі відкритих даних обласного управління статистики, податкової служби, управлінь ОДА, а також Держстату. При підготовці СЕА бажаним є використання Схеми планування території області, а також матеріалів статистичних даних Міжнародного економічного форуму, Світового банку, публікацій академічних інститутів та дослідницьких центрів, соціологічних служб.
4. СЕА має бути досить детальним, але водночас не переобтяженим надмірною кількістю цифрових даних та розлогих текстів наукового характеру.
5. Варто пам'ятати, що СЕА є загальнодоступним документом і при його добрій підготовці та візуалізації цей документ довго буде затребуваним при підготовці регіональних проектів, просуванні регіону в інформаційному просторі, підготовці наукових та популярних видань про регіон. Також СЕА є тим зліпком ситуації до початку реалізації СРР, з яким можна буде порівнювати досягнення чи провали у реалізації СРР.

Вимоги до глибини дослідження

6. СЕА має бути логічно структурованим та містити інформацію, придатну для підготовки певних висновків, які покладаються в основу стратегічного планування.
7. СЕА являє собою не скорочений виклад статистичної інформації, а її осмислення, візуалізацію та прив'язку певних показників до території регіону: адміністративно-територіальних одиниць районів та міст обласного значення.
8. СЕА готується відповідно до структури, що враховує, але не обмежується вимогами Постанови №1186 (див. вище). Кожен параграф аналізу, що стосується певної теми має містити короткий висновок – наскільки саме ця характеристика області має вплив на розвиток області, чи створює обмеження для такого розвитку.
9. Досить оптимальною структура СЕА може визначатись згідно Додатку 1 до цієї записки.
10. Варто пам'ятати, що проведення СЕА має містити порівняльний аналіз обласних показників із середньо українськими показниками, а також показниками регіонів-Особливості підготовки соціально-економічного аналізу для розробки стратегії розвитку регіону

сусідів та регіонів, що належать до однієї з вашого регіоном типології. Такі регіони слід обрати серед українських регіонів, а також рекомендується взяти по одному регіону із близьких країн-сусідів(найкраще для цього підходять регіони Польщі та Російської Федерації). Таке порівняння є дуже важливим не тільки на етапі підготовки СРР, а й на етапі моніторингу та оцінки її реалізації.

Приклад: Дніпропетровська область серед інших регіонів (базові показники)¹

Область	Площа, кв. км	Населення, тисяч осіб (2010)	Міське, %	Приріст населення на 1000 осіб (2012)	ВРП (2010) млн. грн.	ВРП на 1 особу (2010), грн.
Україна		45597,8	69,0	-4,1	1082569	23600
Дніпропетровська	31974	3346,0	83,4	-5,1	116136	34709
Донецька	26517	4449,9	90,5	-5,7	128986	28986
Харківська	31415	2762,1	79,9	-7,3	65293	23639
Запорізька	27180	1806,5	76,8	-5,2	42736	23657
Херсонська	28461	1090,8	61,1	-3,9	15649	14346
Миколаївська	24598	1186,4	67,6	-4,5	24055	20276
Кіровоградська	24588	1013,9	61,8	-6,5	15749	15553
Луганська	26684	2301,4	86,6	-7,4	45541	19788
Полтавська	28750	1493,7	60,9	-7,3	44291	29652
Кемеровська ²	95700	2826 295	84,0	-3,4	88870,48	31459,5
Саратовська ³	101200	2595315	74,0	-4,5	52336,58	20210
Сілезьке воєводство ⁴	12300	4635882	78,0	+0,02	316846,62	67960

¹ При розрахунку економічних показників зарубіжних регіонів вживались курси валют НБУ станом на грудень 2007 року.

² 2007 рік, курс 1 рубль = 0,2 грн.; ВРП - 444352,4 млн. руб = 88870,48 млн. грн.; ВРП на 1 особу - 157297.5 руб. = 31459,5 грн.

³ 2007 рік, курс 1 рубль = 0,2 грн.; ВРП - 261682,9 млн. руб. = 52336,58 млн. грн.; ВРП на 1 особу – 101053 руб. = 20210 грн.

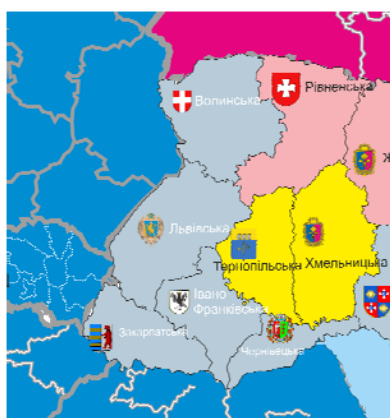
⁴ 2007, курс 1 зл. = 2,07 грн., ВРП - 153066 млн. зл. = 316846,62 млн. грн.; ВРП на 1 особу – 32831 зл. = 67960 грн.; 2009 році цифри склали відповідно 175324 млн. та 37761 зл., курс. 1 зл. = 2,77 грн.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СКЛАДОВИХ У СЕА

Розміщення та типологія

11. У цьому параграфі описується розміщення регіону в Україні і визначається до якого типу регіонів відноситься ваш регіон. Типологія регіонів визначається у ДСРР та у розробках Проекту підтримки регіонального розвитку в Україні, що реалізується за підтримки ЄС.
12. При опису розміщення, варто звернути увагу на такі речі: розміщення регіону у певній історичній частині України; близькість регіону до Києва, до основних великих промислових та логістичних центрів та ринків.

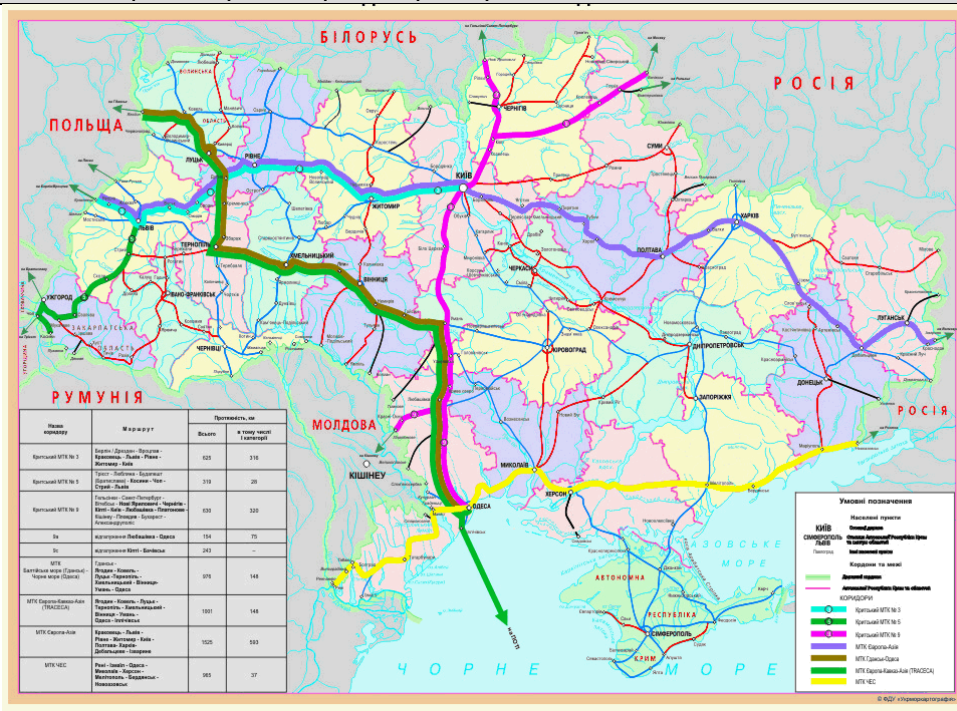
Приклад: Розміщення Львівської області

- Відстань від Львова:
- до Києва автомобільним сполученням 545 км,;
- до Варшави ~ 382км.
- до Братіслави ~ 790 км
-
- до Праги ~ 868 км.
- до Відня ~ 796 км.
- до Будапешта ~ 574 км

13. Слід звернути увагу на компактність самого регіону та розміщення на його території найбільших міст, визначити яка частина території і яка частка населення регіону проживає на відстані понад 100 км від обласного центру. Чим компактніше розміщений регіон, чим ближче до його географічного центру знаходиться адміністративний центр, тим краще це для планування розвитку регіону та забезпечення інтегрованості його території.
14. Опис географічного розміщення має показати наявність чи відсутність перепон природного характеру для інтегрованості території – великі річки, що протікають через територію регіону, гірські хребти, великі масиви боліт – це додаткові ускладнення для регіонального розвитку. Натомість вихід до моря, наявність глибоководних портів чи бухт є безумовною перевагою.
15. Важливим елементом оцінки розміщення регіону є його включеність у міжнародні та українські транспортні коридори і щільність автодоріг та залізниць у регіоні. Для такої оцінки варто використовувати інформацію загальноукраїнського характеру.

Приклад: Міжнародні транспортні коридори

16. Розміщення регіону, його компактність підлягає порівнянню із кліматом, оскільки перебування всієї території в одній кліматичній зоні створює додаткові ризики (можливості) для розвитку сільськогосподарського виробництва.
17. Кліматичні умови в регіоні можуть бути відмінними через особливості її географічного розміщення та рельєфу, якщо є такі значні відмінності то їх варто описати та показати на карті області. Якщо для області характерним є підтоплення земель чи ризики повеней, посух, варто також створити карти з позначенням ризикових територій.
18. У цьому параграфі знаходиться основна характеристика регіону: територія, населення, рівень урбанізації, частка регіону за цими основними показниками в Україні, сусіди, регіони з якими здійснюється порівняння, тощо.
19. До кожного параграфу пропонується сформулювати певні висновки.

Приклад: Проміжні висновки до параграфу «Географічне розміщення»

Географічне розміщення Дніпропетровської області та структура її економіки створюють потенційні можливості для її перетворення в інтегруючий науково-промисловий центр усієї південно-східної України. Поряд з цим, географічне розміщення області створює додаткові обмеження більш рівномірному розвитку території області, породжує периферійні зони з проблемами розвитку.

Типові помилки:

Часто розробники СЕА при підготовці цього параграфу допускають типову помилку, вказуючи, що перевагою регіону є його вигідне географічне розміщення. Насправді це не завжди так. У більшості регіонів України, якраз цієї переваги немає, тому буде важливим правильно оцінити переваги та недоліки від розміщення регіону, аби мати змогу визначити чи є таке географічне розміщення його сильною стороною?

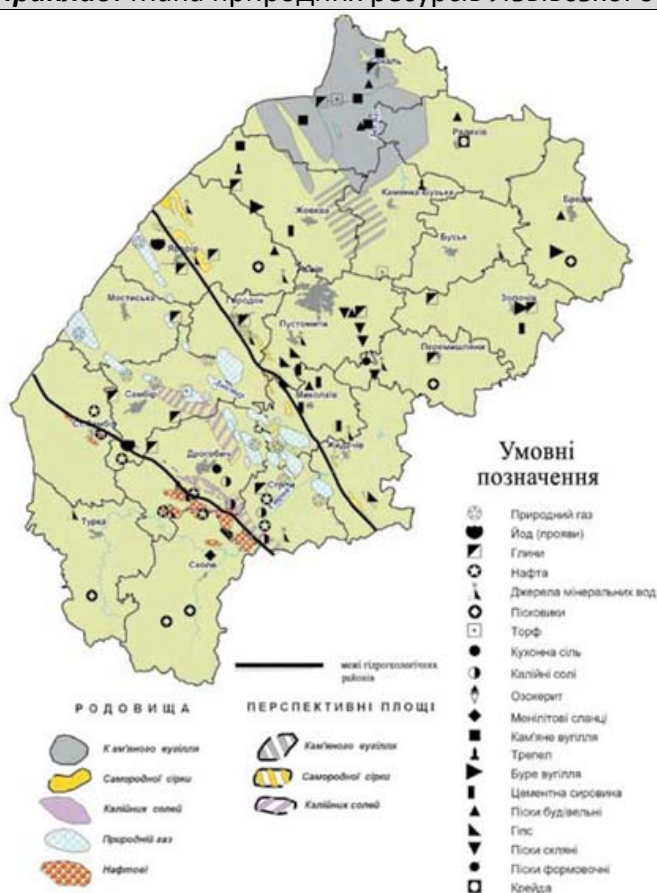
Природні ресурси

20. Природні ресурси є важливою передумовою для стратегічного планування розвитку регіону, але в сучасних умовах це не є визначальним. Часто вигідне географічне розміщення, а особливо наявність достатньої кількості кваліфікованої робочої сили є більш важливим для економічного зростання, ніж наявність тих чи тих корисних копалин.

21. В цьому параграфі варто дати опис основних природних ресурсів, та розміщення наявних корисних копалин, інших ресурсів в межах території області.

22. При описі природних ресурсів слід звертати уваги не тільки на корисні копалини, але й наявність лісів, водойм, заповідних та історичних територій, усього того, що об'єктивно є в межах території області і може мати вплив на її розвиток, або окремих адміністративних районів.

Приклад: Мапа природних ресурсів Львівської області

23. Для територій, які мають перспективні об'єкти для розвитку туризму варто більш детально описати ці об'єкти, їх потенціал та можливості використання.

Приклад: Потенціал та можливості використання лікувально-оздоровчих та відпочинкових центрів Львівської області:

- м. Трускавець;— курорт державного і міжнародного значення, понад 25 мінеральних джерел (найбільш відома мінеральна вода «Нафтуса» із загальними розвіданими та прогнозними ресурсами понад 5000 м3/добу);
- смт. Східниця (добовий дебіт родовища 64,6 м3/добу) — бальнеологічний курорт, налічується 38 джерел і понад 17 свердловин з різним фізико-хімічним складом.;

- м. Моршин (добовий дебіт родовища складає 79,0 м³/добу — курорт державного значення Сумарні розвідані та прогнозні ресурси лікувальних розсолів складають понад 600 м³/добу.
- смт. Немирів (запаси вод — 320 м³/добу) — бальнеологічний курорт, 6 мінеральних джерел.;
- смт. Шкло (запаси вод — 5,0 м³/добу) — бальнеологічний курорт.

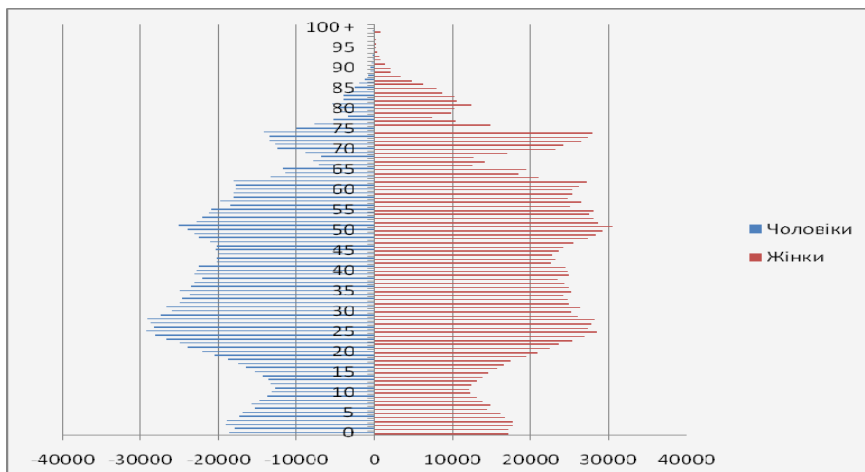
24. При описі туристичних ресурсів варто відразу виявляти існуючі туристичні потоки та місця накопичування потенційних туристів (наприклад курорт, на якому відпочиває кілька тисяч людей досить легко може бути вмонтованим у туристичний маршрут із відвідуванням історичного чи природного об'єкту).

Демографія та адміністративно-територіальний устрій

25. Будь-яка стратегія реалізується в інтересах людини і реалізується власне людьми, які проживають в регіоні. Саме тому вивчення ситуації в регіоні, пов'язаної із складом населення, його рухом, динамікою зміни, вікового та статевого складу є надзвичайно важливою.

26. СЕА має містити характеристику системи розселення в області від загальної: чисельність населення, щільність, темпи приросту, рівень урбанізації, до візуалізації цих показників в межах адміністративно-територіальних одиниць – районів та міст обласного значення.

Приклад: Розподіл населення за віком, Дніпропетровська область

27. Діаграма «Розподіл населення за віком» має бути в кожному СЕА, оскільки вона показує, що чекати в середньостроковій перспективі в сфері робочої сили, кількості пенсіонерів та дітей.

28. Важливо отримати візуалізацію показників демографічного навантаження по АТО, оскільки це дає змогу відразу бачити тенденцію щодо появи проблем соціального характеру в окремих територіях уже на середньострокову перспективу.

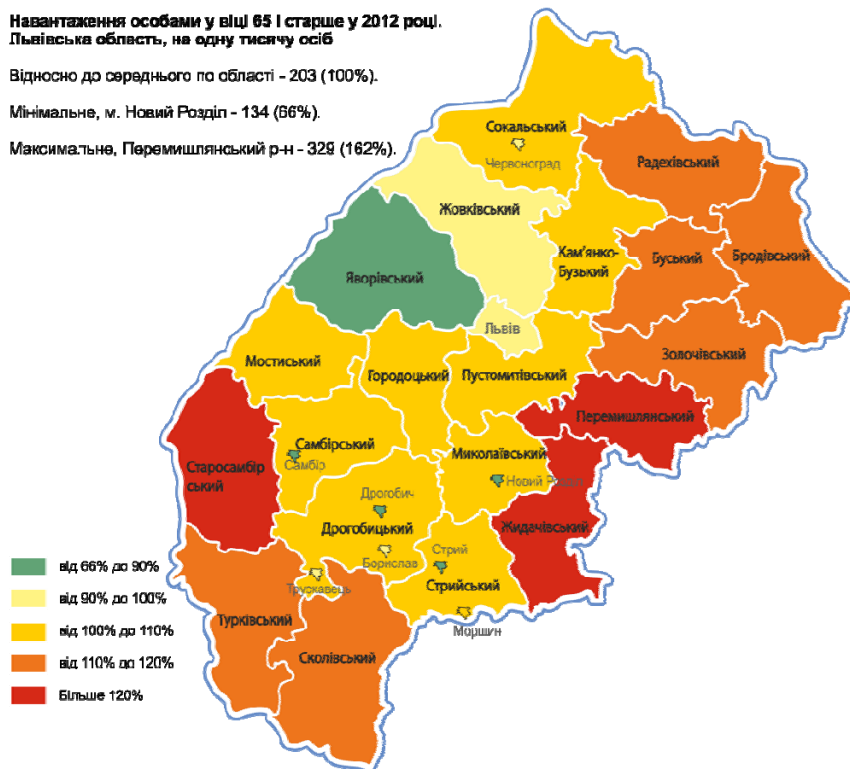
Приклад: Демографічне навантаження, Львівська область

Навантаження особами у віці 65 і старше у 2012 році.
Львівська область, на одну тисячу осіб

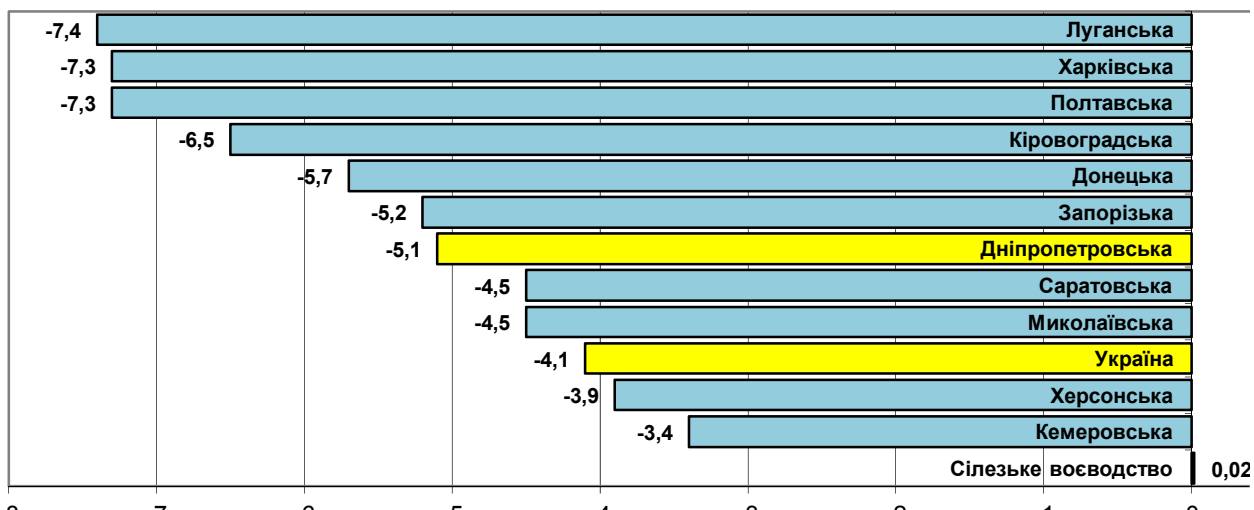
Відносно до середнього по області - 203 (100%).

Мінімальне, м. Новий Розділ - 134 (66%).

Максимальне, Перемишлянський р-н - 329 (162%).

Приклад: Природній приріст / скорочення населення на 1000 осіб (2012 р.), Дніпропетровська область

29. При розгляді системи розселення та адміністративно-територіального устрою варто звернути увагу на величину та економічну спроможність сілрад та районів, оскільки для всіх українських регіонів притаманними у більшій чи меншій мірі є подрібненість цих одиниць, що створює додаткові проблеми регіонального розвитку.

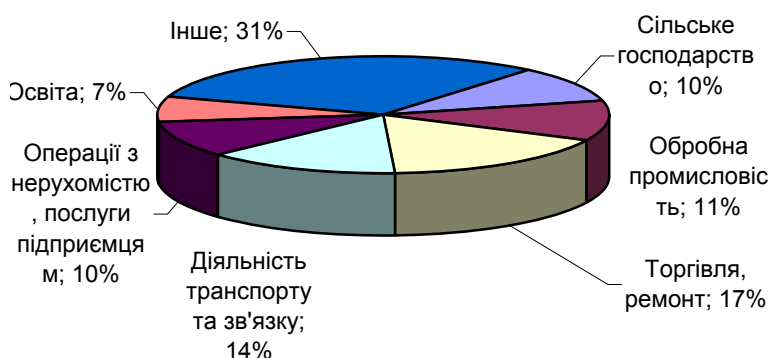
30. Варто в кожному районі визначити потенційні точки зростання, навколо яких можливий розвиток економіки. Такими точками зростання в першу чергу виступають міста районного значення та домінуючі великі сільські поселення. Визначення таких потенційних точок зростання є важливим для етапу підготовки проектів регіонального розвитку.

Регіональна економіка

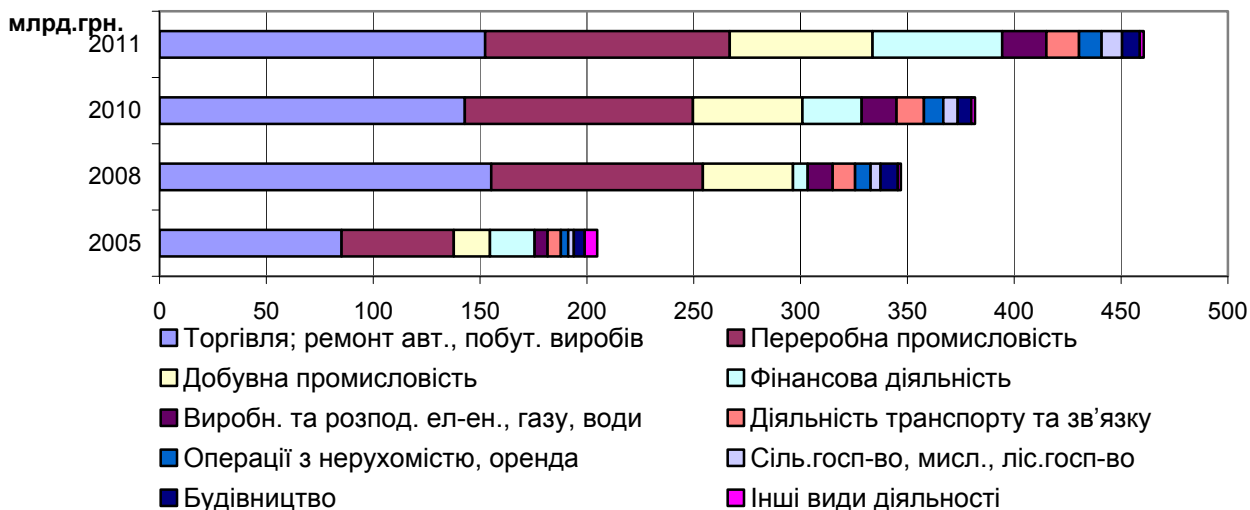
31. Один із найбільших розділів, що складатиметься із декількох параграфів присвячений регіональній економіці. При підготовці цього розділу особливо важливим є встановлення реальної ситуації в економіці області. Тут, на жаль, трапляються проблеми зі статистичними даними, оскільки часто деякі нові види економічної діяльності не присутні в статистиці (наприклад послуги в сфері інформаційних технологій, дизайну, консалтингу, сегментарному туризму).

32. В цьому розділі слід визначити структуру регіональної економіки та від слідкувати її зміни упродовж останніх 10 років. Структура економіки та динаміка змін має бути візуалізованою.

Приклад: Структура економіки за видами економічної діяльності, Львівська область

Приклад: Обсяг продукції, робіт та послуг за видами діяльності в порівняних цінах Дніпропетровська область

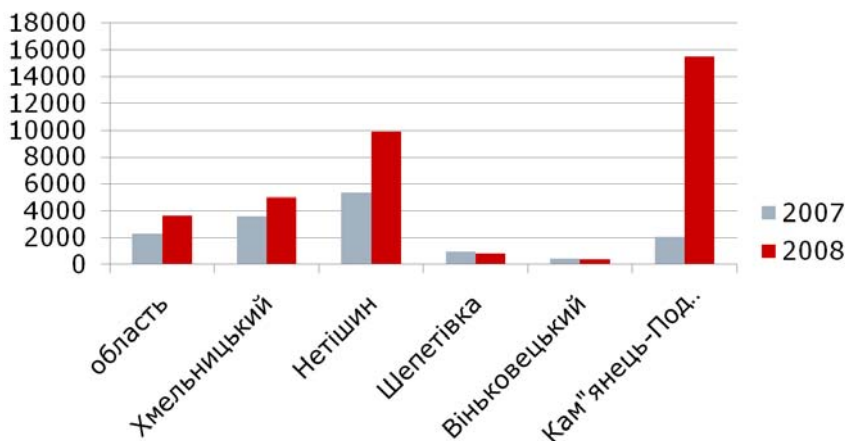
33. При оцінці регіональної економіки варто звернути увагу на найбільш важливі для області сектори, особливо на зміну їх питомої ваги в структурі, а також розміщення їх в просторі. В Україні для багатьох областей є притаманним наявність одного-двох підприємств в місті чи районі, які є домінуючими і дуже залежними від зовнішніх впливів, що створює серйозні ризики для всієї соціально-економічної інфраструктури міста, району чи області.

34. Дуже важливим елементом аналізу є визначення найбільших платників податків на прибуток в кожному районі та місті обласного значення в області, а також спільної

частки найбільших двох платників у структурі надходжень від податку на прибуток відповідної АТО). Це дає змогу зрозуміти наскільки вразливим є економічна ситуація в АТО від ситуації на цих суб'єктах.

35. Можливості економічного розвитку суттєво залежать від інвестицій в економіку та іноземних інвестицій зокрема, тому важливим для прогнозування сценаріїв розвитку є оцінка залучення інвестицій в регіони і розподіл цих інвестицій в межах регіону.

Приклад: Інвестиції в основний капітал, Хмельницька область

36. Загалом розділ про регіональну економіку має давати відповіді на питання: яка структура економіки, її тренди, сильні та слабкі сторони та можливості впливу на неї з боку органів влади регіонального рівня. Чим більш монополізованою є регіональна економіка, чим більші підприємства її складають, тим більше ризиків від зовнішніх впливів і менше впливу місцевої влади.
37. Досить часто, при підготовці СЕА виникає питання, чи сільськогосподарське виробництво має бути представлено в розділі, де мова йде про загалом регіональну економіку чи має бути винесено у окремий розділ. Загального нормативно встановленого правила тут немає. Проте, варто зауважити, що збереження та розвиток сільських територій є важливим для усіх регіонів, ЄС та ООН надають цьому питанню окрему увагу, тому варто передбачити окремий розділ, який стосується аграрного сектору та розвитку сільських територій.

Сільське господарство та сільські території

38. Практика показує, що навіть у найбільш урбанізованих та індустріальних областях частка сільськогосподарського виробництва у ВРП є досить значною (8-10%). В сільських територіях проживає досить багато людей (особливо це характерно для Центральної, Північної та Західної України). До того ж на переробку сільськогосподарської продукції та випуск харчових продуктів орієнтовано значну частину місцевого підприємництва. Саме тому питання сільського господарства та сільських територій бажано виділяти в окремий розділ, структура якого може бути не зовсім уніфікованою, як для усіх областей, оскільки це залежить від кількості сільського населення, його зайнятості в с/г виробництві та внеску с/г виробництва у стан соціально-економічного розвитку регіону.
39. Має бути визначено структуру с/г виробництва, як за секторами (рослинництво, тваринництво, ягідництво) так і за виробниками (індивідуальні ОСГ, фермери, с/г

підприємства, агрохолдинги) та проаналізовано зміни структури за останні 10 років, а також у порівнянні з 1990 роком.

40. Важливими показниками, які мають бути вивчені, є виробництво основних продуктів харчування у регіоні, рівень споживання та відповідність його медично обґрунтованим нормам.

41. Для оцінки ефективності аграрного комплексу можна скористатись таким показником, як ефективність – ВВП с/г на 1 га ріллі. Це дасть змогу порівняти ефективність с/г виробництва із сусідами регіонами, а також між районами в межах регіону.

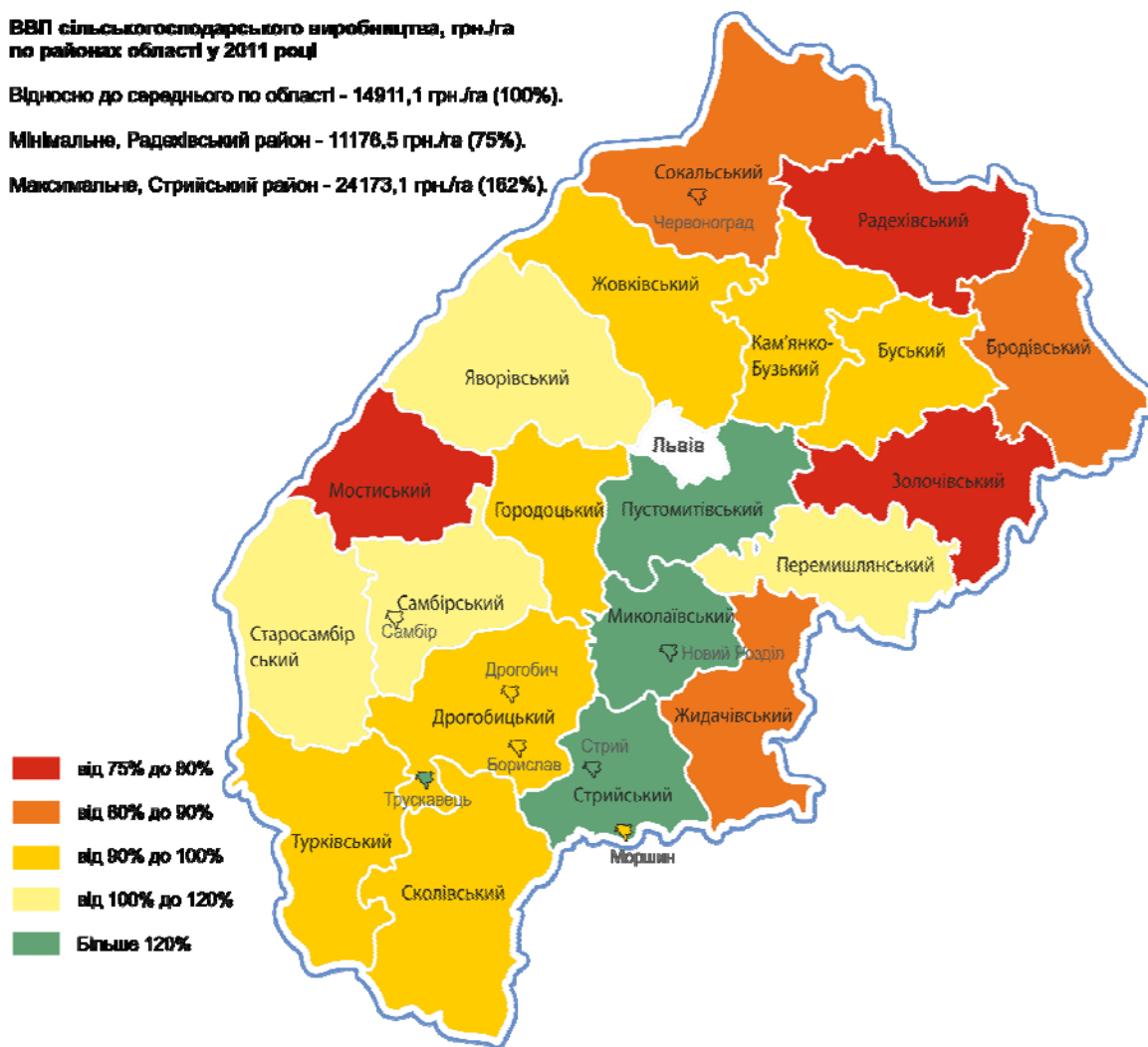
Приклад: Ефективність сільськогосподарського виробництва у районах Львівської області

ВВП сільськогосподарського виробництва, грн./га по районах області у 2011 році

Відносно до середнього по області - 14911,1 грн./га (100%).

Мінімально, Радехівський район - 11176,5 грн./га (75%).

Максимально, Стрийський район - 24173,1 грн./га (162%).

Приклад: ефективність сільськогосподарського виробництва у областях сусідах (дані за 2010 рік у постійних цінах 2010 року)⁵

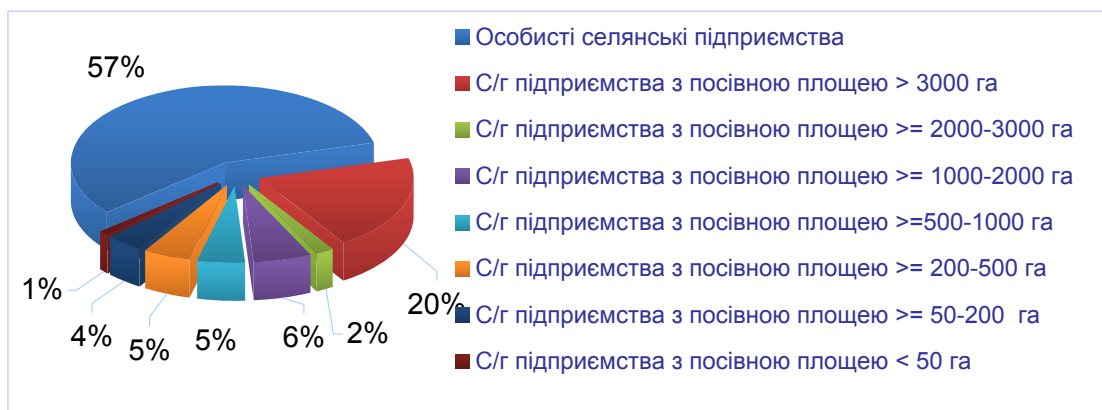
Область	Площа, км2	Населення (Середня чисельність за 2010 рік), тис осіб	Сільгоспугіддя, тис. га	ВВП с/г 2010 млн. грн.	ВВП с/г грн./ га	ВВП с/г грн./ особу
Україна	603 628	45597,81	26952	194886.5	7230	4273
Дніпропетровська	31 974	3346,0	1882	12348.3	6561	3690

⁵ Держстат України

Донецька	26 517	4449,9	1402	9577.4	6831	2152
Харківська	31 415	2762,1	1582	8946.1	5654	3238
Запорізька	27 180	1806,5	1600	7642.5	4776	4231
Херсонська	28 461	1090,8	1388	8142.3	5866	7470
Миколаївська	24 598	1186,4	1524	7462.2	4896	6291
Кіровоградська	24 588	1013,9	1614	8505.1	5269	8395
Луганська	26 684	2301,4	959	4951.6	5163	2152
Полтавська	95 732	2821,6	1695	10999.2	6489	3899

42. Для розуміння можливої зайнятості населення у сільському господарстві, тенденцій щодо доданої вартості, яка може формуватись у сільському господарстві регіону, а також перспектив збереження та раціонального використання земель, варто оцінити структуру посівних площ, стан земель, внесення добрив (особливо, органічних), тощо.

Приклад: Розподіл сільськогосподарських виробників за розміром угідь, Львівська область

43. Особливо детально варто вивчити ситуацію із тваринництвом, садівництвом, ягідництвом та іншими секторами, які забезпечують найбільшу зайнятість та додану вартість, а також кооперативний рух серед індивідуальних селянських господарств.

Приклад: Зміна поголів'я худоби, тис.гол, Хмельницька область

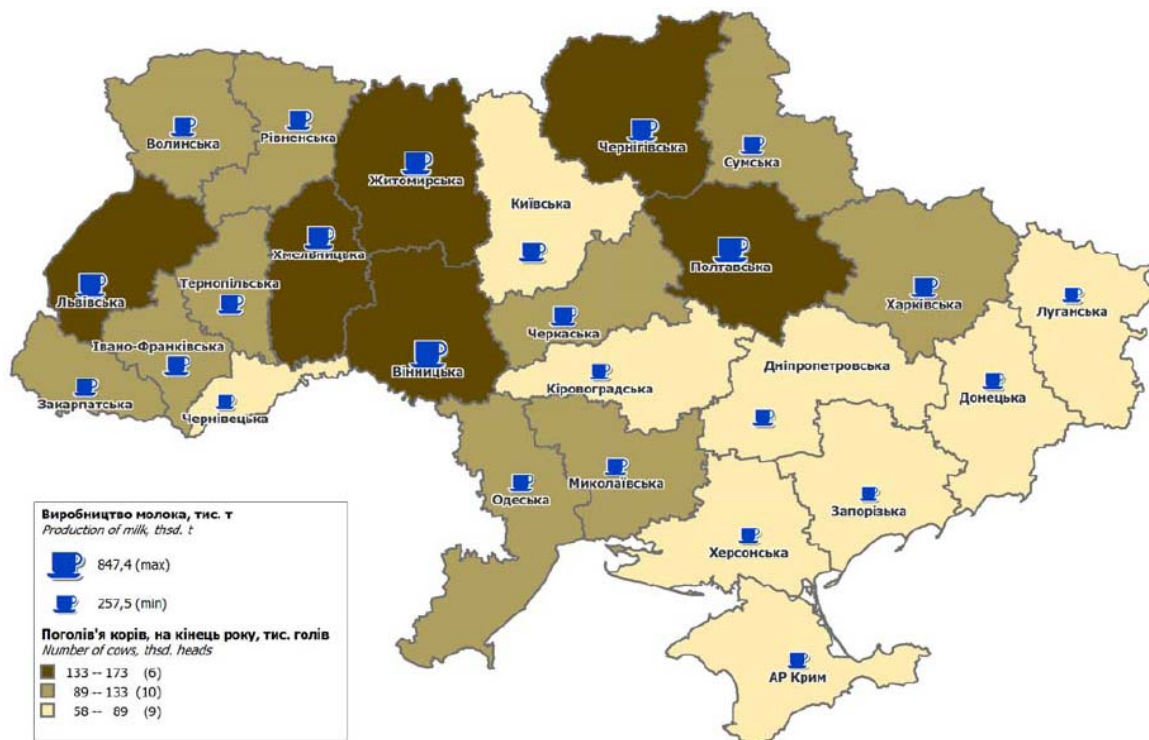
рік	ВРХ всього	корови	свині	вівці	коні
1990	1165,7	392,0	775,7	238,3	51,7
1995	933,4	382,9	669,3	94,9	52,6
2000	558,4	278,8	498,4	10,8	49,0
2005	380,7	213,2	333,2	5,8	40,3
2007	325,1	183,2	296,5	5,2	36,0
2008	303,7	168,9	265,2	5,7	33,5

Приклад: Площі під плодово-ягідними культурами, тис.га, Хмельницька область

	1990	2005	2006	2007	2008
Площа плодово-ягідних насаджень	52,3	24,7	21,8	16,8	18,0
у тому числі у плодоносному віці	44,0	23,2	20,2	15,1	16,4

44. Як і у випадку із іншими основними показниками с/г розвиток також візуалізовується через порівняння із іншими регіонами України.

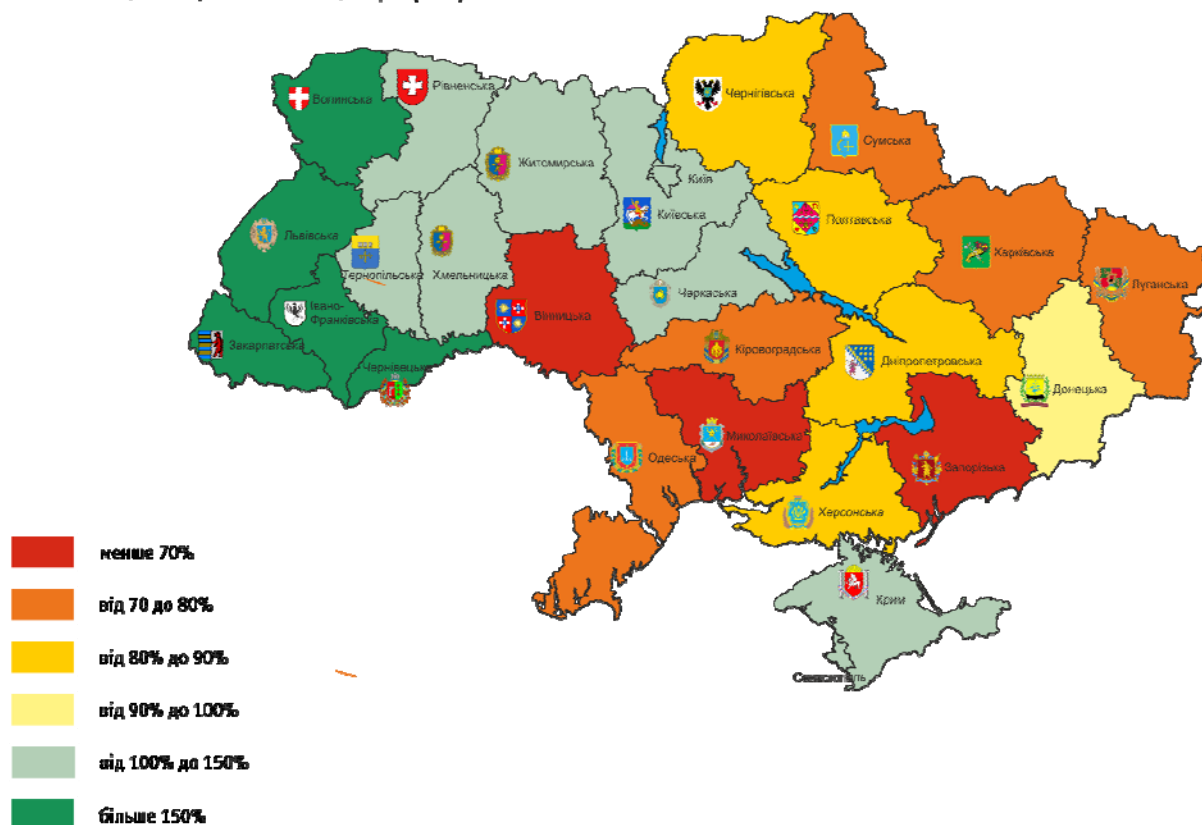
Приклад: Поголів'я корів та виробництво молока

Приклад: Ефективність с/г на 1 га посівних площ

Ефективність сільськогосподарського виробництва, ВВП на 1 га. посівних площ, грн. 2010 р.

Відносно до середньоукраїнського - 7231 грн. (100%)
Максимальний, Закарпатська обл. - 20636,00 грн. (285%)
Мінімальний, Вінницька обл. - 4770,00 грн. (66%)

45. Дуже важливо в процесі вивчення ситуації в аграрному секторі та сільських територіях оцінити нинішню зайнятість сільського населення у сільськогосподарському виробництві та інших галузях. Тенденції до зміни зайнятості та внутрішню маятникову міграцію із сільських територій у міста на роботу.

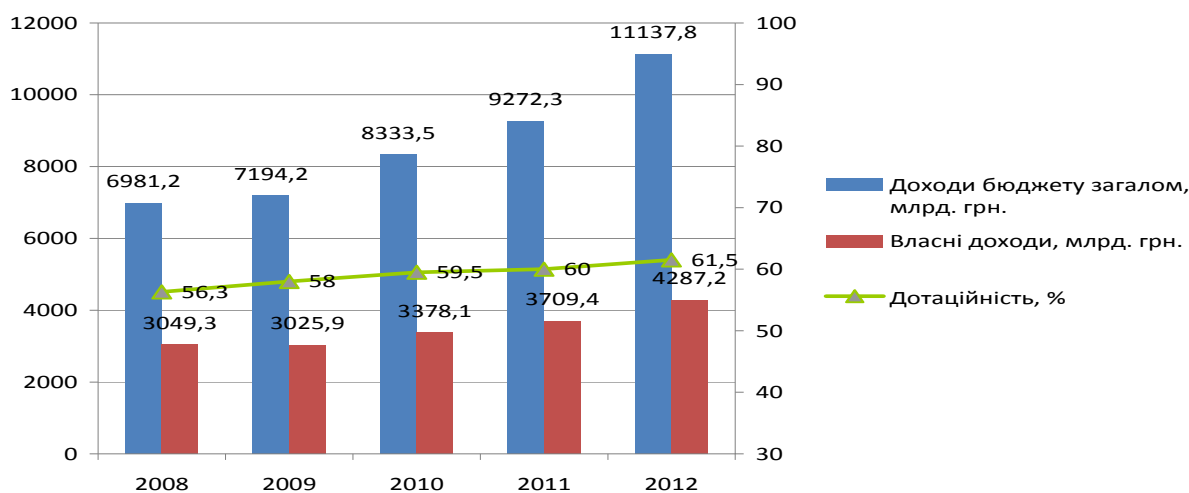
Бюджет та його наповнення

46. В СЕА варто показати загальні тенденції зі структурою бюджету регіону, рівень його дотаційності, розмір бюджету розвитку.

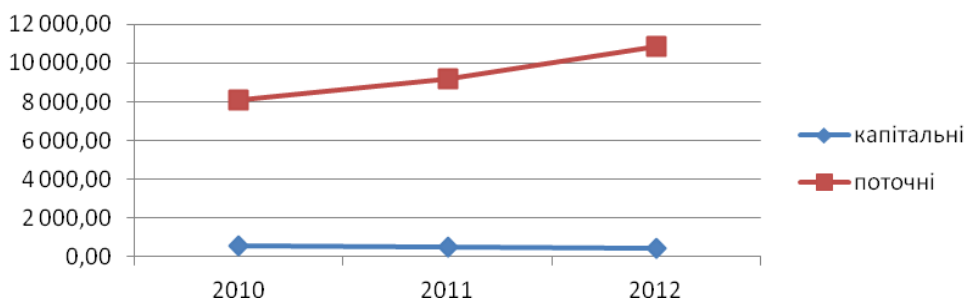
47. Добрим є порівняння бюджетної забезпеченості по АТО регіону.

48. Важливим індикатором стану регіональної економіки є структура надходжень до місцевих бюджетів регіону за рахунок місцевих платників податків.

Приклад: Структура бюджету області та його дотаційність, Львівська область

Приклад: Поточні та капітальні видатки обласного бюджету, Львівська область

49. Частина СЕА, у якій досліджується ситуація із місцевими бюджетами та податковими надходженнями в регіоні є чи не найбільш складною для її формування і чутливою для оцінки. Тому тут дуже важливо, аби прочитання цього блоку викликало суперечки щодо правильності підрахунків, чи дискусій на кшталт «хто кого годує» в області.

50. Варто також спробувати оцінити використання коштів бюджету розвитку регіону, а також коштів субвенцій з державного бюджету на соціально-економічний розвиток, які отримували регіони впродовж останніх 5 років (територіальний та галузевий аспекти та відповідність діючим на час реалізації регіональним планувальним документам).

ДОДАТОК

ПРИБЛИЗНА СТРУКТУРА МАТРИЦІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

АНАЛІТИЧНІ СФЕРИ	ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ/РАМКИ	ВИД ОЦІНЮВАННЯ + ПОКАЗНИКИ
1. ГЕОГРАФІЯ І ТОПОГРАФІЯ		
▪ Географічні характеристики та топографічний профіль. ▪ Можливості особливого розвитку, які передбачаються географічним розташуванням. ▪ Перешкоди регіональному розвитку. ▪ Зв'язки з іншими областями. ▪ Відстань від основних точок росту і центрів зосередження населення. ▪ Основні зв'язки з обласними, міжобласними та міжнародними транспортними магістралями (дороги, залізниці, аеропорти)? ▪ Міжнародні зв'язки і транскордонне співробітництво(для прикордонних регіонів)	Атласи, статистичний щорічник, інтернет	▪ Описові: загальні переваги через географічні характеристики і топографію, спеціальні можливості розвитку (і перешкоди), які витікають із географічного розташування і т.д.
2. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР , РЕСУРСИ		
▪ Структура регіону (система АТУ, система розселення, єдність території...) ▪ Тип регіону(рівень урбанізації регіону та його АТУ) ▪ Головні природні ресурси: корисні копалини, ландшафт, сільськогосподарські і/або комерційні території, площа та структура земель, якість ґрунту і т.д. ▪ Клімат ▪ Наявність планувальних документів (містобудівна документації на рівні регіону, АТУ)	▪ Територіальні плани ▪ Огляди економічного стану ▪ Інформація від ОДА за запитами ▪ Наукові та науково-популярні публікації	▪ Описові: тип регіону (сільськогосподарський/промисловий, сільський/міський і т.д.) ▪ Кількісні: населення, природні багатства, ступінь агломерації ▪ Якісні: порівняльні переваги/особливості області; наявність, зайнятість та вартість природних ресурсів і т.д.
3. НАСЕЛЕННЯ ТА ДЕМОГРАФІЯ		
▪ Загальні демографічні тенденції та особливості. Щільність населення(по регіону та районах). ▪ Віковий склад населення та загальні диспропорції, демографічне навантаження(по регіону та районах). ▪ Етнічний склад. ▪ Міграційні тенденції (внутрішня та зовнішня міграція), біженці, переселенці з компактним проживанням. ▪ Демографічна ситуація у сільських територіях	▪ Статистика населення за віком, статтю, етнічними групами ▪ Інформація від ОДА за запитами	▪ Кількісні: тривалість життя, рівень народжуваності/смертності, міграційні потоки і т.д. ▪ Описові: прогноз тенденцій

4. ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ, РИНОК ПРАЦІ		
4.1. Віковий склад самодіяльного населення ▪ Поточний віковий склад. ▪ Майбутні напрямки розвитку самодіяльного населення.	▪ Статистика стосовно робочої сили по галузям та статі. ▪ Демографічні дослідження	▪ Кількісні ▪ Якісні: динаміка росту чисельності населення (+/-) ▪ Описові: зв'язок вікового складу і (майбутньої) продуктивності, можливі майбутні соціально-економічні проблеми і т.д.
4.2. Робоча сила, структура доходів ▪ Сучасний рівень безробіття. ▪ Сучасні тенденції безробіття. ▪ Структура безробітного населення (вік, стать, національна приналежність, кваліфікація і т.д.). ▪ Середній дохід на душу населення і по галузям (внутрішня купівельна здатність). ▪ Доходи домогосподарств у сільських районах	▪ Статистика ринку праці ▪ Демографічні дослідження ▪ Економічні огляди	▪ Кількісні ▪ Якісні: зв'язок безробіття та структури доходів, визначення проблемних груп і т.д. ▪ Описові: зв'язок структури доходів і внутрішнього ринку (наприклад, бідності і т.д.)
4.3. Структура кваліфікацій ▪ Кількість студентів за рік та їх кваліфікація ▪ Участь у заходах професійного навчання (без відриву від виробництва, державних, приватних і т.д.). ▪ Кваліфікаційні вимоги ділових кіл	▪ Статистика освіти та кваліфікацій ▪ Інформація від ТПП, ОДА	▪ Кількісні ▪ Якісні: оцінка профілю кваліфікацій самодіяльного населення ▪ Описові: порівняльна ситуація в інших областях, відповідність кваліфікаційних профілів і т.д.
5. ІНФРАСТРУКТУРА		
5.1. Транспорт (обладнання, ланки, яких бракує)		
5.1.1. Мережа доріг ▪ Сполучення/спряження з транс-європейськими коридорами ▪ Міжнародні транспортні переходи ▪ Внутрішньорегіональні транспортні зв'язки ▪ Внутрішньорегіональна мережа доріг ▪ Субрегіональна/місцева мережа доріг ▪ З'єднаність одиниць розселення з центрами економічного розвитку	▪ Державні/європейські транспортні схеми ▪ Територіальні плани ▪ Плани місцевого розвитку	▪ Кількісні: кількість, щільність, використання і т.д. ▪ Якісні: якість та пропускна здатність доріг ▪ Характеристика МТП, пропускна спроможність ▪ Описові: ланки, яких бракує, та «вузькі» місця
5.1.2. Система залізниць ▪ Сполучення/спряження з транс-європейськими коридорами ▪ Міжнародні транспортні переходи ▪ Внутрішньо регіональні транспортні зв'язки ▪ Транспортні вузли регіонального/міжрегіонального значення	▪ Державні/європейські транспортні схеми ▪ Територіальні плани ▪ Плани місцевого розвитку	▪ Кількісні: кількість, щільність, використання і т.д. ▪ Якісні: якість залізничних шляхів ▪ Характеристика міжнародних транспортних переходів, пропускна спроможність ▪ Описові: ланки, яких бракує, та «вузькі» місця

5.1.3. Повітряний транспорт ▪ Великі аеропорти ▪ Обладнання аеропортів ▪ Економічна функція аеропортів	▪ Державні/європейські транспортні схеми ▪ Територіальні плани ▪ Плани економічного розвитку	▪ Кількісні: кількість, використання, зайнятість, оборот і т.д. ▪ Якісні: порівняльна оцінка ▪ Описові: ланки, яких бракує, та «вузькі» місця
5.1.4. Морський/річковий транспорт (для відповідних регіонів) ▪ Порти ▪ Включеність портів у українські та міжнародні перевезення ▪ Проблеми із завантаженням (доступом, тощо)	▪ Державні/європейські транспортні схеми ▪ Територіальні плани ▪ Плани економічного розвитку	▪ Кількісні: кількість, використання, зайнятість, оборот і т.д. ▪ Якісні: порівняльна оцінка ▪ Описові: ланки, яких бракує, та «вузькі» місця
5.1.5. Логістика та логістичні мережі ▪ Основні вантажні вузли: аеропорти, залізничні станції. ▪ Основні логістичні центри (державні, приватні) ▪ Місця перетину меж області для вантажного транспорту. ▪ Митниці, транскордонний товарообіг	▪ Плани економічного розвитку ▪ Територіальні плани ▪ Державні транспортні схеми	▪ Кількісні: кількість, використання, зайнятість, оборот і т.д. ▪ Якісні: порівняльна оцінка ▪ Описові: ланки, яких бракує, та «вузькі» місця
5.2. Екологічна інфраструктура ▪ Загальна екологічна ситуація і її порівняння з сусідами та подібними за типом регіонами ▪ Водопостачання та відведення і очистка стічних вод ▪ Утилізація відходів та потужності, у тому числі в сільських та природоохоронних територіях ▪ Зв'язок з основними промисловими підприємствами. ▪ Державне або приватне управління ▪ Ціни і тарифи	▪ Плани місцевого розвитку ▪ Природоохоронне законодавство	▪ Кількісні: кількість, розмір, потужність, «вузькі» місця ▪ Якісні: якість життя, асигнування для ведення комерційної діяльності, якість розташування промислових об'єктів і т.д.
5.3. Енергетична інфраструктура і постачання енергії ▪ Наявні природні енергетичні ресурси ▪ Використання внутрішніх енергетичних ресурсів ▪ Доля енергетичних ресурсів, які ввозяться ▪ Система постачання електроенергії, газу і нафти ▪ Відновлювані енергоресурси ▪ Ціни на енергію	▪ Державна статистика ▪ Основні постачальники енергії	▪ Кількісні: потужність, наявність, ціни і т.д. ▪ Якісні: собівартість, промисловість та екологія, умови життя і т.д.
5.4. Промислова інфраструктура ▪ Наявні індустріальні/комерційні території ▪ Інкубатори, технопарки, комерційні парки і т.д. (фізичні питання)	▪ ЦНТЕІ ▪ Агенції місцевого розвитку ▪ Міські адміністрації	▪ Кількісні: розмір, ціна і т.д. ▪ Якісні: розташування, потужності, якість, володіння, розвиток і т.д. ▪ Описові: можливості

		економічного і комерційного розвитку.
5.5. Інфраструктура зв'язку ▪ Телекомунікаційна мережа (кабельна) ▪ Телекомунікаційна мережа (бездротова) ▪ Кількість підключень до Інтернету	ОДА	▪ Кількісні: кількість та поширення комунікацій ▪ Якісні: щільність, якість, наявність, ціна і т.д.
5.6. Освітня інфраструктура ▪ Початкові та середні школи ▪ Університети та інші учбові заклади ▪ Заклади професійного навчання ▪ Державні та приватні заклади (див. нижче «Дослідження, технології, новаторство»)	▪ Адміністрації (рівень організацій та місцевий рівень)	▪ Кількісні: кількість закладів та учнів/студентів, завантаженість шкіл у сільських районах, кількість випускників за рік, а також кваліфікація і т.д. ▪ Якісні: доступність та наявність, види та характер навчання, курсів та програм і т.д. ▪ Описові: порівняння з міжнародними стандартами, відповідністю кваліфікаційних програм та і т.д.
5.7. Соціальна інфраструктура ▪ Охорона здоров'я ▪ Об'єкти соціального обслуговування ▪ Центри зайнятості та агенції з працевлаштування	▪ Місцеві адміністрації ▪ Бюро з працевлаштування	▪ Кількісні ▪ Описово аналітичні – впровадження реформ в ОЗ, проміжні наслідки
5.8. Спорт і дозвілля (див «Туризм»)		Описові: присутність області в міжнародних та внутрішньоукраїнських тур маршрутах, в інтернеті
6. ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО		
6.1. Макроекономічні показники ▪ ВВП на душу населення ▪ Торгівельний баланс/структура імпорту-експорту ▪ Галузева структура і ступінь диверсифікації ▪ Інвестиції, тенденції у сфері прямих іноземних інвестицій	▪ Щорічники, інформація ОДА, світового банку	▪ Кількісні ▪ описові: порівняння в групі регіонів, основні зовнішні ринки, тенденції зміни експортно-імпортних операцій
6.2. Галузева ефективність (специфікація для кожної галузі!!) ▪ Типологія підприємницької діяльності ▪ Приватизація та власність ▪ Товари та структура виробництва ▪ Основні ринки ▪ Структура зайнятості ▪ Середній оборот ▪ Середній обсяг інвестицій у НДР+І ▪ Сільське господарство	▪ Податкові інспекції ▪ Торгові палати ▪ Муніципалітети ▪ Необхідні власні дослідження	▪ Кількісні: кількість і розмір компаній, кількість новостворюваних підприємств і СП/ПІІ, експортні курси, обсяг виробництва і т.д. ▪ Якісні: ступінь приватизації, ступінь диверсифікації, порівняльна конкурентоспроможність, товари і процеси, новаторський потенціал ▪ Описові: ділове середовище для новаторських підприємств

6.3. Дослідження, Технології, Новаторство ▪ Університети та дослідницькі центри ▪ Наявні технологічні ресурси (державні і приватні) ▪ Середній обсяг інвестицій у НДР (державні і приватні) ▪ Консультаційні послуги орієнтовані на новаторство ▪ Орієнтована на новаторство інфраструктура (див. нижче) ▪ Мережі передачі (формальні і неформальні) ▪ Заклади прикладного навчання та підвищення кваліфікації ▪ Підприємства націлені на новаторство	▪ Університети, дослідницькі центри ▪ Крупні компанії ▪ Публікації ЦНТЕІ ▪ власні дослідження	▪ Кількісні: кількість державних і приватних технологічних ресурсів, дорадчих послуг і т.д.; ▪ Якісні: кількість і розмір новостворених підприємств, типи технологій, якість структур передачі, відповідність кваліфікаційних органів і т.д. ▪ Описові: порівняльний погляд на інноваційну ефективність відносно майбутнього потенціалу економіки регіону
6.4. Інфраструктура підтримки підприємництва ▪ АРР, агенції підтримки бізнесу, фонди підтримки та центри обслуговування ▪ Інкубатори, технопарки, комерційні центри і т.д. (послуги) ▪ Посередницькі організації ▪ Державна і приватна банківська система ▪ Відповідні торгово-промислові ярмарки	▪ Державні адміністрації ▪ власні дослідження	▪ Кількісні: кількість та розташування ▪ Якісні: обсяг та вартість послуг, наявність, доступність і т.д. ▪ Описові: пристосування до вимог підприємств, відповідність розташування і послуг і т.д.
6.5. Виробники та процеси ▪ Ланцюги «виробник-постачальник» ▪ Промислові кластери ▪ Технологічні кластери	▪ власні дослідження ▪ публікації	▪ Кількісні: кількість і розмір ▪ Якісні: галузь, тип, диверсифікація, ринкова орієнтація, регіональне проникнення і т.д. ▪ Описові: економічний вплив та конкурентоспроможність
6.6. Туристична інфраструктура ▪ Природні курорти/національні парки і т.д. ▪ Фізична інфраструктура ▪ Основні культурні послуги ▪ Основні спортивні об'єкти та центри дозвілля ▪ Готелі та розміщення ▪ Інституції (турагенції, туроператори, туристичні інформаційні центри) ▪ Спеціальні туристичні пропозиції (напр., зелений туризм і т.д.) ▪ Наявність «розкритих» маршрутів, туристичних продуктів ▪ Туристичні потоки, місця скупчення туристів	▪ Місцеві/районні адміністрації ▪ Туристичні ради ▪ Торгові палати ▪ Асоціації готелів	▪ Кількісні: кількість (напр., кількість ліжок), коефіцієнт використання потужностей і т.д. ▪ Якісні: розташування, якість, доступність, вартість, конкурентноздатність ▪ Описові: порівняльна оцінка туристичних пропозицій

7. БЮДЖЕТИ ТА ПОДАТКИ		
7.1. Бюджет області та бюджети АТО ▪ Структура ▪ Дотаційність в розрізі АТО ▪ Бюджети розвитку ▪ Використання субвенцій з ДБУ на соціально-економічний розвиток(суми, напрями, ефективність)	Щорічник ОДА, ОМС	▪ Кількісні ▪ Описові ▪ Загальна тенденція по АТУ, заходи із сприяння зростанню бюджетних надходжень
7.2. Податкова база ▪ Структура податків ▪ Вага податків ▪ Найбільші платники у АТО ▪ Платники сільськогосподарського податку ▪ Єдиний податок ▪ ПДФР ▪ Місцеві податки	▪ Щорічник ▪ ОДА	▪ Описові ▪ Ситуація по АТУ, загальна тенденція
8. Планування та програми		
8.1. Огляд прогнозних та планувальних документів ▪ Стратегічні документи на рівні області ▪ Стратегічні документи на рівні АТУ ▪ Обласні програми	▪ ОДА, ▪ ОМС, ▪ власні дослідження	▪ Кількість та назви документів ▪ Кореляція документів між собою ▪ Фінансування програм і їх моніторинг виконання
8.2. Потенційні точки зростання по АТО ▪ Перелік і назви поселень по АТО, які виглядають центрами тяжіння навколишніх поселень ▪ Чисельність населення таких центрів та базова інфраструктура	▪ ОДА, ОМС, власні дослідження ▪ Матеріали моделювання нових територіальних громад 2008-09 років	▪ Таблиця точок зростання, опис потенційних можливостей